

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Катедра за македонски јазик
и јужнословенски јазици

**ОСМИ НАУЧЕН СОБИР НА МЛАДИ МАКЕДОНИСТИ
КОНФЕРЕНЦИЈА ВО ЧЕСТ
НА ПРОФ. ЛИЛЈАНА МИНОВА-ЃУРКОВА**

Скопје, 2016

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

**Уредник на издавачката дејност
на Филолошки факултет „Блаже Конески“**
проф. д-р Славица Велева, декан

Одговорен уредник:
д-р Анета Дучевска

Редакциски одбор:
д-р Анета Дучевска
м-р Бобан Карапејовски
м-р Бојан Петревски

Лектура:
м-р Бобан Карапејовски
м-р Бојан Петревски
Биљана Стојановска

Рецензенти:
д-р Марија Паунова
д-р Симон Саздов
д-р Искра Тасевска-Хаџи-Бошкова
д-р Станислава Сташа Тофоска
д-р Томислав Трневски
д-р Емилија Црвенковска

Компјутерска обработка и печат:
БороГрафика

Тираж: 300 примероци

Sandra SUDEC
Zagreb

IMENSKE SLOŽENICE U HRVATSKOM I MAKEDONSKOM CRKVENOSLAVENSKOM JEZIKU

Apstrakt: U radu se uspoređuju strukturalna svojstva, podrijetlo i zastupljenost složenih imenica i pridjeva u hrvatskom i makedonskom crkvenoslavenskom jeziku na temelju građe dvaju crkvenoslavenskih rječnika (*Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* i *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*) i dosadašnjih istraživanja. I hrvatski i makedonski crkvenoslavenski jezik naslijedili su starocrkvenoslavenski fond imenskih složenica. Većina tih složenica nastala je kalkiranjem prema uzorima iz grčkoga jezika, koji obiluje složenicama. U crkvenoslavenskim jezicima (redakcijama) taj +-je osnovni fond složenica proširen, pri čemu je i dalje vidljiv grčki utjecaj. Najveća razlika između dvaju korpusa tekstova proizlazi iz toga što su makedonski pisari u crkvenoslavenskom razdoblju nastavili prevoditi tekstove s grčkoga, dok se hrvatski glagoljaši pri uređivanju liturgijskih knjiga prema zapadnom obredu od 13. stoljeća okreću latinskim izvorima. Osim toga, tekstovi se u dvama korpusima razlikuju po naravi (liturgijski, biblijski prema nebiblijskima) koja uvjetuje njihove stilske osobitosti, među kojima i upotrebu složenica. Rad će pokazati na koji se način ta razlika odražava na složenice u dvama crkvenoslavenskim jezicima.

Ključne riječi: složenice, imenice, pridjevi, hrvatski crkvenoslavenski jezik, makedonski crkvenoslavenski jezik, starocrkvenoslavenski jezik

1. Uvod

Složenice predstavljaju osobit dio starocrkvenoslavenskoga leksika jer se u njima ogleda sposobnost toga jezika da izrazi značenja koja su potrebna kako bi jezik funkcionirao kao književni. Posredovanje vjerskih, filozofskih, kulturnih i drugih pojmova potrebnih u komunikaciji civiliziranih zajednica zahtijeva leksički fond koji je velikim dijelom knjiški. Ti se pojmovi pri prevodenju tekstova s grčkoga jezika mogu izraziti tako da se gotova riječ preuzme iz prevođenoga teksta, uz eventualnu glasovnu (katkad i morfološku) prilagodbu sustavu jezika primatelja, u kojem slučaju govorimo o posuđenicama, npr. starocrkvenoslavenska (SCS) posuđenica *olokavtoma* ili sl. Druga je

moćnost, a ta je osobito izražena kod složenica, da se riječ prevede dio po dio, uz oponašanje strukture riječi u jeziku davatelju, npr. SCS *вѣсѣбѣжезѣне*. Takav se doslovan prijevod svake sastavnice složenice naziva kalkiranje. Većina je SCS složenica nastala upravo na taj način – kalkiranjem prema uzorima iz grčkoga jezika u ćirilometodskim prijevodima i kasnije, a malen je među njima broj starijih slavenskih složenica. Neke od njih također su rezultat kalkiranja u praslavenskom razdoblju (Цейтлин 1986: 207). Razlog je malomu broju slavenskih složenica činjenica da složenice nisu svojstvene slavenskim jezicima (usp. Vondrák 1924: 672-704; Vaillant 1974: 737-779). S druge strane, grčki kao drevni jezik s razvijenom književnošću obiluje složenicama, pa odatle i njihova brojnost u SCS tekstovima.

Sve što je rečeno za SCS jezik vrijedi u manjoj ili većoj mjeri i za pojedine crkvenoslavenske jezike. U njima se složenice pojavljuju preuzete (tradirane) iz starijih tekstova ili nastaju nove, od kojih su neke samo uvjetno rečeno nove, tj. nisu sačuvane u SCS tekstovima. Budući da je postanak složenica mahom rezultat stranoga utjecaja i poticaja, zanimljivo je promotriti stanje u pojedinim crkvenoslavenskim jezicima koji nisu pod utjecajem istoga jezika davatelja, odnosno koji nemaju predloške iz istoga izvora. U ovom se radu stoga promatra odnos imenskih složenica u hrvatskom crkvenoslavenskom (HCS) i makedonskom crkvenoslavenskom jeziku (MCS), imajući na umu raskid pisara HCS tekstova s grčkim predloškima i priklanjanje latinskima nakon što su se od 13. stoljeća počele uređivati liturgijske knjige zapadnoga obreda. Cilj je ovoga rada utvrditi na koji se način zadržavanje grčkih predložaka odnosno njihovo napuštanje odrazilo na složenice. U tu su svrhu imenske složenice u HCS i MCS uspoređene s obzirom na ove kriterije: morfološka struktura, sintaktička struktura, leksički sastav, značenje, podrijetlo i zastupljenost. Treba napomenuti da su predmet ovoga istraživanja bile samo neposredne složenice, a ne i izvedenice od složenica, kao što je primjerice pridjev *mesopustъnъ* ako je izveden od osnove imeničke složenice *mesopustъ* (tj. ako mu je značenje ‘koji se odnosi na mesopust’).

Glavni je izvor za istraživanje stanja u HCS bila kartoteka *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije (RCJHR)*, u kojoj prevladavaju potvrde iz liturgijskih spomenika (i to prije svega misala i brevijara, dok su psaltiri i rituali rjeđi). U građi su zastupljeni i zbornici srednjovjekovne književnosti, ali oni većinom nisu pisani crkvenoslavenskim jezikom, nego čakavsko-crkvenoslavenskom mješavinom, pa su uzeti u obzir pri istraživanju samo selektivno.¹ Naime, u tim se spomenicima uglavnom vrlo jasno mogu razlučiti rijetke složenice iz govornoga jezika od onih crkvenoslavenskoga podrijetla. Za

¹ Pregled izvora nalazi se u *RCJHR* 2000: XXXI-XXXVI.

stanje u MCS konzultiran je prvi svezak *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika makedonske redakcije* (*Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*; РЦЈМР 2006), корпус Костовска (2012)² i opisi u literaturi (u prvom redu Макаријоска 2009, Андријевска 2009).

2. Morfološka struktura

2.1. Morfološka veza među sastavnicama

Prema morfološkoj vezi među sastavnicama razlikuju se složenice sa spojnikom i one bez njega te padežne ili fleksijske složenice. Spojnik je i u HCS i MCS *-o-* ili *-e-*, ovisno o završnom suglasniku prve osnove, npr.

-o- HCS *mirodržitelj, pravovêrъnъ* MCS *lihoimanie, sladъkovopъnъ*

-e- HCS *лъžesvêdêtelъ, tužderodъnъ* MCS *dušeljubъcъ, lučenosъnъ*

Razlika je u tome što u MCS ima i dvojnih oblika, uspr. *bueslovie* : *buoslovie*, *srъdъsenvêdъcъ* : *srъdъcovêdъcъ* ili *maqъeumъnъ* : *maqъoumъnъ*, ili oblika sa spojnikom koji se ne bi očekivao, npr. *slъnъcovidъnъ* – dok u HCS toga nema.³

Padežne ili fleksijske složenice u prvoj sastavnici imaju neki padežni oblik. Često je to *-i-* iz *i-*osnova, a susreće se kod brojeva 3, 5, 6 itd. (Цейтлин 1986: 216, Jagić 1898: 532). U HCS padežne su složenice rijetke i uglavnom stare, većinom s nekom od navedenih brojevnih osnova, npr. *triglavnikъ, trinoga, tridnevъnъ, trikrovъnъ, trilêtъnъ, triustatъ, desetstrupъnъ*. Njima se mogu pridružiti još neke stare složenice kao *bratučedъ* i *putъđъstie, putișъstie*. Osim njih zabilježena je imenica *krъviproilitie* i pridjevi *licumêrivъ* i *semъrtinosъnъ*, a njima bi se možda mogle pridodati složenice s prvom sastavnicom *polu-*. U MCS se čuvaju stare složenice (*bratučedъ, grehъpadanie* i druge), ali su po njihovu uzorku tvorene i nove ili ranije nezabilježene. Tako je primjerice stara padežna složenica *лъžiposluhъ* poslužila kao uzorak za složenice *лъžiučitelъ* i *лъžisъvêdêtelъ*. Po starom su uzorku u MCS nastale i još neke složenice s osnovom *tri-*: *trikrovъnikъ, tripêsnъcъ, trisъtъnica, triživotъnъ, triličъnъ, trisqъcъnъ, tričislъnъ* itd., a moguć je i oblik osnove *trie-* (*trienacъlъnъ, triestoqъcъ*), te s osnovom *sedъnъ-* pridjev *sedъnъnasobъnъ*. U MCS ima i novijih padežnih složenica čiji uzorak nije potvrđen u SCS, a u kojima prva osnova završava na *-a*, npr. *zakonapisatelъ, krъstaobrazъnъ*, ili na *-u*, npr. *bogumatъ, boguumolenie, životunacъlъnikъ, rodunacъlъnikъ, bogudostoenъ, bogučъstъnъ, zluрадъ,*

² Najsrdačnije zahvaljujem Vesni Kostovskoj i Biseri Pavleskoj-Georgievskoj na ljubazno ustupljenoj građi njihovih istraživanja.

³ Postojanje se dvojnih oblika općenito tumači kao odraz težnje uopćavanju spojnika *-o-* (npr. Андријевска 2009: 126; Макаријоска 2009: 171). Međutim, možda bi ta pojava mogla govoriti i o depalatalizaciji kao značajki tipičnoj za glasovni razvoj makedonskoga jezika.

mirusърасьнь.⁴ Međutim, nije u svim slučajevima gdje prva osnova završava na -u riječ o padežnoj složenici, jer bi dotičan padež bio neočekivan, nego se čini da -u- katkad teži postati spojnik (iako nije zaživio). Takav bi primjer bila imenica *boguljubьсь*, jer glagol *ljubiti* ne traži dativnu dopunu.

Sastavnice složenice mogu biti združene i bez spojnika. Među takvim se složenicama osobito starima smatraju one s čistom osnovom, npr. *trь-,četrê-*⁵ U HCS potvrđena je samo osnova *trь-*: *trьzubь*, *trьblaženь*, dok su u MCS potvrđene obje, i to s više potvrda: *trьestьstvo*, *trьzqьсь*, *trьglavь*, *četrêgramь*, *četrêdъnevьнь*, *četrêkonьчьнь*, *četrênogь* itd., među kojima ima i novijih tvorenica.

Osim na navedene načine, složenice mogu nastati i srastanjem susljednih jedinica bez morfološkoga povezivanja, pa se govori o sraslicama. Sraslice u užem smislu rijetke su, ali ipak zastupljene u oba korpusa, npr. HCS *velbludь*, *poldne*, *cъsarьgradь*; MCS *velьmqъь*, *kozirogь*, *zъluradь*. U širem smislu sraslicama se mogu smatrati i neprave složenice nastale jukstapozicijom, a takvih je više: primjerice imenice od priložne i imenične osnove poput *pakibitie/pakybitie*, *prisnodêva* ili pridjevi koji se sastoje od priložne i pridjevske osnove kao HCS *edinovêчьнь* i MCS *vъsegdatqъьнь*.

2.2. Sufiksi

Prema načinu tvorbe razlikuju se čiste složenice i složenice nastale složeno-sufiksalsnom tvorbom. Najčešći sufiksi podudarni su u HCS i MCS. Među imeničkim sufiksima to su oni koji označuju osobu (koja je najčešće vršitelj radnje): *-ьсь*, *-ica*, *-nikь/-nikь*, *-telь* (u MCS i *-telьnica*), npr. HCS *lihoimьсь*, *mužehotica*, *svetonahabnikь*, *znamenienositelь*; MCS *edinomysльсь*, *inoplemenьnica*, *klъtvêprêstqъьnikь*, *korenosêkatelь*, *mladopytatelьnica*; zatim sufiksi apstraktnih imenica *-(b)stvo*, *-(b)stvie* i *-ie*, npr. HCS *malodušьstvo*, *tvрьdostan'stvie*, *zlonravie*; MCS *vysokoumьstvo*, *zъlokovarьstvie*, *blagolêpie*; te sufiks glagolskih imenica *-ie* (*-nie*), npr. HCS *ribolovlenie*; MCS *bogougoždenie*.

Kod pridjeva je i u HCS i u MCS najčešći sufiks *-ьн-*, koji ima najuopćenije pridjevsko značenje, a najčešći je i kod jednostavnih pridjeva. U HCS razmjerno je čest sufiks *-iv-* (*dobroč'stivь*), rijetki su *-at-*, *-ast-* i *-en-* (*dvoustatь*, *četreronuglastь*, *maložiznenь*), a posve sporadični *-ьsk-*, *-it-* i *-telьн-* (*tuždezem'ьskь*, *mnogoočitь*, *sedmoobrazovatelьнь*). U MCS rjeđe se pojavljuju sufiksi *-iv-*, *-liv-*, *-ьsk-* i *-it-* (*drъznoplazivь*, *blagoposlušьlivь*, *zъlobêsonьskь*, *svêčenьnoimenitь*), a sporadičan je sufiks *-at-* (*šestoperьnatь*). Navedeni

⁴ MCS imenica *domuvladyka* mogla bi biti i stara padežna složenica.

⁵ Postanak oblika *četrê-* objašnjava se metatezom od oblika *četrer-* (Vondrák 1924: 674), a taj je pak rezultat dodavanja sufiksa *-er-* osnovi **četur-*, pri čemu je ona morfonološki alternirala ispred samoglasnika (Vondrák 1924: 561).

primjeri pokazuju razliku u sufiksalsnom inventaru: sufiks *-en-* i osamostaljeni sufiks *-telъn-* posebnost su HCS tekstova, ali to vrijedi i inače kod sufiksalsne tvorbe, a nije vezano isključivo uz složenice.

3. Sintaktička struktura

Podjela složenica s obzirom na sintaktičko-semantičke odnose među njihovim sastavnicama daje u HCS i MCS, kao i u SCS, ove strukturne tipove: determinativne, dopunske, subjektne i kopulativne (koordinacijske) složenice. Determinativne složenice, kod kojih prva sastavnica pobliže određuje drugu, dijele se, ovisno o tome je li druga osnova imenska ili glagolska, na atributne i adverbne. Atributne se složenice mogu oprimjeriti ovim potvrdama:

HCS *blagovêrie; krotkodušъnъ*
MCS *črъnorizъcъ; krilatoobrazъnъ.*

Kod pridjeva se mogu izdvojiti i tzv. komparativne složenice (Jagić 1898: 535), u kojima je referentna vrijednost usporedbe izražena prvom osnovom. Takve su složenice, iako rijetke, zastupljene i u HCS, npr. *tinemutъnъ*, i u MCS, npr. *angeloletę, dzvêzdosvêtъlъ.*

Važno je spomenuti da prva osnova atributne složenice u MCS može imati posvojno značenje, npr. *bogoblagostъ, bogodêjanie, bogoznamenie, bogoljubimicъ, bogomati, bogumati, bogonevêsta, bogootъcъ*, dok to u HCS nije zabilježeno.

Adverbne složenice mogu se oprimjeriti sljedećim potvrdama:

HCS *krivorotъcъ; samoničъnъ, dobroglagolivъ*
MCS *obъčenoživъcъ; prisnotočъnъ, novoizbъranъnъ.*

Desna sastavnica čistih pridjevskih adverbni složenica u oba jezika može biti (popridjevljeni) particip, npr. HCS *mnogoteki / mnogotekućъ, inoskazaemъ, blagos 'vrъšenъ, edinorečenъ, mnogolûblenъ, prvovstvorenъ*; MCS *prisnotekaqčii, brakoneiskousimъ, vъseobagrenъ, zlatosъtvorenъ, kraeobrêzanъ, lъžeimenovanъ, trisъnъkouplenъ.*

Čiste adverbne pridjevske složenice obuhvaćaju i pojačajne pridjeve, kojima je prva osnova pojačivač (intenzifikator). Najčešći je pojačivač i u HCS i u MCS *m(ъ)nogo*, koji se ustalio u SCS. U HCS se rijetko pojavljuju još i pojačivači *vele, velъ, visoko* i *trъ*, npr. *mnogomilostivъ, velerêčivъ, vellêpъ, visokomudrъnъ, trъblazhenъ*. U MCS uz *mъnogo* pojačivači su *vele, velъ* (uz njih i *veliko*), *trъ* i *tri*, a posebno treba istaknuti čest pojačivač *vъse*, kojega nema u HCS, a ni u SCS.

Evo nekih primjera: *тѣногобезбожьнѣ, veleslavънѣ, velьglasънѣ, velikomočънѣ, trьslavънѣ, trisvѣtъ, vsedobrъ, vselqkavъ, vsemqdrъ, vsečistъ, vsečjudънѣ*. Takve i druge adverbne pridjevske složenice zbog slabe se sintaktičke veze među sastavnicama ne moraju smatrati pravim složenicama, nego se mogu promatrati kao nepravne složenice ili jukstaponirane tvorenice.

Dopunske složenice sadrže kao prvu sastavnicu objekte u različitim padežima (najčešće, dakako, u akuzativu), koji služe kao dopuna glagola koji je druga sastavnica, npr.

HCS *vsedrъžiteljъ, idolosluženie; bogoboimъ, krvotočivъ*

MCS *dѣtoroditeljъnica, vinoprisvoenie; bogozьdanънѣ, ognepalънѣ*.

Subjektne se složenice u literaturi opisuju kao spoj imenske i glagolske sintagme (usp. npr. *ГСБЕ* 1991: 224-225), pa je riječ o višoj sintaktičkoj razini nego u prethodnim dvama tipovima. Međutim, i subjekt se može promatrati kao svojevrsna dopuna budući da je često neživ, pa nije vršitelj radnje, nego njezin trpitelj ili iskusitelj. Tako se za SCS složenice *vodotokъ, listopadъ, kuroglašenje* i sl. mogu kao ishodišne strukture pretpostaviti sintagme *tok vode* (umjesto: *voda teče*), *padanje lišća, glasanje pijetla*. Takve su složenice u promatranim korpusima rijetke i uglavnom stare, npr. HCS *kuroglašenje* MCS *alektoroglašenje, bogojavljenje, kuroglašenje, kuryglašenje, listopadъ*.

Kopulativnim ili koordinacijskim složenicama također je u temelju nadsintagmatska cjelina. Osim toga, od prethodnih se tipova razlikuju po tome što su im sastavnice značenjski ravnopravne. U HCS nema koordinacijskih imeničkih složenica, za razliku od MCS gdje nalazimo ove potvrde: *dьnonočie, mьžožena, nočьdънѣ* itd. Međutim, taj strukturni tip inače postoji u HCS, a potvrđen je kod nekoliko pridjeva: *edinot'čънѣ, svetosvetъ, triedinънѣ*. Usp. u MCS pridjeve *bogomqžънѣ* (grč. θεανδρικός), *dobropriqънѣ* (grč. καλός και ἀπόδεκτος), *svętočistъ* (bez grčke paralele) i sl.

Navedenoj se strukturnoj podjeli može dodati i rubna mogućnost da se složenice izvode od ustaljenih izraza, npr. HCS *vѣkivѣčънѣ, vѣkivѣčънѣ* prema *vъ vѣki vѣkъ (vѣkovъ), vъ vѣki vѣkomъ* i MCS *rovъsedъnevънѣ* prema *po vъse dъni*.

Pregled strukturnih tipova pokazuje da su oni u načelu podudarni u HCS i MCS, ali i da postoje neke manje razlike. Najvažnija razlika, koja dosad nije spomenuta, jest to što u MCS postoji višestruko odnosno cikličko slaganje, čiji su rezultat složenice s trima sastavnicama, npr. *bogoblagodѣtънѣ, brъzopqtotrudъnikъ, vsеblagorodънѣ, krvъstobogorodičънѣ, тѣноgozъločъstivъ, тѣноgomilosъдъ, prisnoživodatelънѣ, prisnoživorodatelъ* itd. U HCS jedina je takva potvrda pridjev *mnogomilosъдъ*, koji se, kako je već spomenuto naprijed, i ne mora smatrati složenicom u strogom smislu ako se uzme u obzir da veza

među sastavnicama nije tako čvrsta kao kod složenica čije su sastavnice povezane primjerice rekcijom.

4. Leksički sastav

S obzirom na leksički sastav složenice se mogu svrstati u skupine prema čestim osnovama. To su takozvane grupne složenice (naziv prema Цејглин 1986), koje imaju zajedničku prvu osnovu (npr. *blago-*, *bogo-*, *vodo-*, *v(ь)se-*, *dobro-*, *edino-*, *z(ь)lo-*, *m(ь)nogo-*, *novo-*, *sveto-/svęto-*, *človęko-*) ili pak drugu osnovu odnosno korijen (npr. *dav-*, *děj-*, *děl-*, *im-*, *mog-*, *mēr-*, *nos-*, *rod-*, *tvor-*, *č'st-/č'bst-*), ili čak obje, pa nalazimo gnijezda više vrsta riječi (npr. *vrętohrad-/vrętohrad-*, *licemēr-*, *lúboděj-*, *milosręd-/milosręd-*, *pręlúboděj-*).⁶ Te su osnove većim dijelom zajedničke dvama korpusima. Međutim, HCS nema u prvoj sastavnici nekih osnova koje su u MCS potvrđene u većem broju složenica: *edro-*, *živo-*, *kiręno-*, *skoro-*, *taino-*, a neke su pak osnove, koje su dobro potvrđene u MCS, u HCS izrazito rijetke, primjerice osnova *veliko-* (samo u pridjevu *velikoumęnъ*) i *duše-* (*dušelovica*, *dušęgubivъ*).

Kao sastavnice složenica mogu se pojaviti sve punoznačne kategorije riječi, s napomenom da se broj u drugoj osnovi pojavljuje vrlo rijetko, npr. HCS *dvos'ęnъ*, *triedinъ*, MCS *načęlos'ętnikъ*, *triedinъ*. Zanimljivost je da prva osnova može biti redni broj sa značenjem glavnoga. Ta je pojava, koja nije zabilježena u SCS tekstovima, ako se gleda relativno (u odnosu na cijeli korpus složenica i na ostale omjere među različitim tipovima složenica), izraženija u HCS (*treto-*, npr. *tretoveselęnъ*, *tretodnevnъ*; *četrvęto-*, npr. *četrvętovlastęsъ*, *četrvętodnevęnъ*, *četrvętočęstęnъ*, *četrvętočredęnъ*). U MCS se uočava u osnovi *četrvęto-*, npr. *četrvętoręsnęsъ*, *četrvętomęsęčęnъ*. Podudarna težnja u HCS i MCS može upućivati na to da je pojava postojala i u SCS, ali nije potvrđena u sačuvanim tekstovima.

Po podrijetlu osnove mogu i u HCS i u MCS biti slavenske i posuđene. Ako je jedna osnova slavenska a druga posuđena, riječ je o hibridnim složenicama. Neke se posuđene osnove pojavljuju u oba korpusa u samo jednoj složenici, a neke u više njih, usp.

HCS *arhi-* (*arhidęlateľ*, *arhikrovęsъ*), *idolo-* (*idoloč'ęsъ*, *idoložrętvenъ* i dr.), *meštro-* (*meštrotvoręsъ*), *muro-* (*muronosica*), *titlo-* (*titlopisanie*)

MCS *alekto-* (*alektoroglašenje*), *idolo-* (*idoložręsъ*, *idolotrębęnъ* i dr.), *ikono-* (*ikonoboręsъ*), *kanędilo-* (*kanędilovęžigatelъ*), *manno-* (*mannopriemęnъ*), *mįro-* (*mįronosęnъ*, *mįrosępasitelęnъ*), *plinęto-* (*plinętotvorenie*).

Složenica može biti u cijelosti posuđena, npr. *arhieręi/arhieręi*, *protoasinkritę*.

⁶ Razlike između HCS i MCS osnova, kada postoje, označene su zagradama ili kosim crtama.

Takve složenice više pripadaju jezičnom posuđivanju nego tvorbi riječi, pa su za ovaj rad manje zanimljive.

MCS odlikuju neke leksičke posebnosti kojih nema u HCS:

1) velik broj sinonima srodnih osnova (što nije u toj mjeri zabilježeno u HCS), npr. grčki se pridjev θεόπνευστος 'nadahnut od Boga' prevodi ovim pridjevima: *bogoduhnove(нь)нь*, *bogoduhovънь*, *bogodъhnove(нь)нь*, *bogodъhnovънь*, *bogodъhovenъ*, *bogodъhovъnovenъ*, **bogodъhънь*. Sinonimni su im još i pridjevi *bogovêcънь* i *bogosъkazънь* koji nemaju grčke paralele.

2) mjestimično se uočava sinonimija osnova *bogo-* i *blago-*, npr. *blagoprijetie* 'primanje Boga' (grč. θεοδόχος), *blagoroditelica* 'Bogorodica', *blagougodънь* 'ugodan Bogu' (θεάρεστος); i obrnuto: *boguimolenie* prema grčkomu εὐκατάνυκτος.⁷

3) mjestimična sinonimija osnova *blago-* i *тъного-* (npr. značenje 'mnogo' u složenicama *blagočъdie* i *blagosvêтъль*).

Kad je riječ o sinonimnim osnovama, može se dodati da postoji razlikovanje u njihovu značenju, primjerice složenice s prvom osnovom *blago-* i *dobro-* u MCS su istoznačne ako im je druga sastavnica ista, npr. *blagoobrazънь* – *dobroobrazънь*, *blagorazumънь* – *dobrorazumънь* (usp. npr. Макаријоска 2009: 177 i Костовска 2012). U HCS te osnove nisu nužno istoznačne, nego mogu biti blisko značne. Naime, značenje osnove *dobro-* približava se u nekim slučajevima značenju 'lijep', usp. *blagoobrazънь*, 'pristao; pristojan, doličan, častan, pošten': *dobroobrazънь*, 'ljepolik, (pre)lijep' (RCJHR 2008), a i sam pridjev *dobrъ* može imati i značenje 'lijep, krasan' (RCJHR 2008).

5. Značenje

Kada se govori o značenju složenica, često se misli na odnos sastavnica složenice prema cjelini, pa se, počevši od L. Bloomfielda, govori o endocentričnim i egzocentričnim složenicama (Bloomfield 1963: 235 i dalje). Endocentrična složenica ima istu službu kao njezin glavni značenjski dio, semantička glava. To će najčešće biti ako ne dolazi do promjene kategorijalne pripadnosti desne sastavnice (kod čistoga slaganja). Egzocentrična složenica nema semantičku glavu, nego je hiponim neizražene semantičke glave. I HCS i MCS poznaju endocentrične i egzocentrične složenice. Dobar je dio egzocentričnih složenica naslijeđen iz starijega jezičnog stanja jer su takve složenice svojstvenije praslavenskomu jeziku, dok su za SCS karakteristične endocentrične (Грковић-Мејџор 2007: 405). Primjeri su egzocentričnih složenica HCS *velbludъ* i MCS *listopadъ*, a endocentričnih HCS *rukopisanie*, *človêkoubiistvo*, *bogoobêтънь* i MCS *velikotmъčєnikъ*, *čjudotvorъсь*, *edinočedrъ*.

⁷ To je zanimljivo s obzirom na izvorno značenje korijena *bog-, iako, dakako, ova veza ne ide tako duboko u starinu.

Značenje složenica može nadalje biti kompozicionalno, što podrazumijeva da značenje složenice odgovara zbroju značenja njezinih sastavnica (npr. HCS/MCS *kuroglašenie*), i idiomatsko, što znači da je došlo do značenjskoga pomaka (npr. HCS/MCS *koz(b)loglasovanie* 'gozba'). Neprozirnost značenja može biti uzrokovana i vanjskom predikacijom članova ishodišne sintagme (usp. Tschérémissinoff 1983: 36). Najčešća je predikacija glagolom *imati* (usp. Jagić 1898: 523-524; Vaillant 1974: 768-772), pa se govori o posvojnim složenicama, npr. HCS, *naglodušьнь*, MCS *dьvobogь*, i glagolom *biti*, npr. HCS *edinočedь*, MCS *edinočedь*. Međutim, iz sastava se složenice ne vidi kojim je glagolom sintagma predicirana.

Kad je riječ o značenju, nisu pronađene sustavne razlike između HCS i MCS složenica. No mogući su, dakako, pojedini slučajevi razlikovanja značenja riječi istoga ili sličnoga izraza, usp. npr. HCS *četrьtočestьнь* 'koji ima četvrti dio vlasti u tetrahiji, tetrah' : MCS *četročestьнь* 'četverostran, četverokutan', gdje je značenje 'tetrah' izraženo osnovom *četrovlast-* odnosno *četrьtovlast-*.

6. Podrijetlo

Zbog jakoga tvorbenoga poticaja koji je SCS jezik dobivao od grčkoga velika su većina njegovih složenica prevedenice (kalkovi) prema grčkim uzorima, a to vrijedi i za HCS i MCS. Kao prevedenice se mogu odrediti gotovo sve grupne složenice sa zajedničkom (prvom) osnovom. Prema toj se zajedničkoj osnovi često i utvrđuje da je neka složenica rezultat kalkiranja. To su ove osnove: *blago-* i *dobro-* (εὖ-), *bogo-* (θεο-), *vele-* (μεγαλο-), *visoko-/vysoko-* (ὕψηλο-), *vodo-* (ὕδρο-), *v(b)se-* (παν-), *d(b)vo-* (δι-), *deseto-/deseto-* (δεκα-), *dlbgo-/dlbgo-* (μακρο-), *edino-* (μονο-, ὅμο-), *ino-* (μονο-, ἄλλο-), *zlato-* (χρυσ-), *z(b)lo-* (κακο-), *krьvo-* (αίμο-), *malo-* (ὀλιγο-), *m(b)nogo-* (πολυ-), *novo-* (νεο-), *prьvo-/prьvo-* (πρωτο-), *prězde-* (προ-), *rav(b)no-* (ἴσο-), *ruko-/rьko-* (χειρ-), *samo-* (αὐτο-).

Pri kalkiranju se uglavnom doslovno slijedi struktura grčkoga uzora. Katkad je moguće obrtanje mjesta sastavnica nekih grčkih složenica, kojim su slavenski prevoditelji, već od kanonskih SCS tekstova, prilagođavali strukturu složenica slavenskomu sustavu tako da glavni dio složenice čini njezinu desnu sastavnicu. To je sustavna pojava pri prijevodu grčkih složenica koje u prvoj sastavnici imaju osnovu φιλο-. U takvim složenicama i u HCS i u MCS sastavnice pri kalkiranju zamjenjuju mjesta, usp. npr. HCS *bratolъbivь* prema φιλάδελφος, MCS *dušeljubivь* prema φιλόψυχος. Tim se složenicama mogu dodati i one sa složenom osnovom *zakonoprěstup-/zakonoprěstap-* nastale prijevodom grčkih prefiguriranih izvedenica παράνομος i παρανομῶν, pri čemu se, kako objašnjava E. Bláhová (1996: 264), svjesno izbjegava doslovan prijevod kako

bi se izbjeglo tvorenje elativnih oblika s prefiksom *prê-* (**prêzakonьnъ*), čije bi značenje bilo upravo suprotno onomu traženomu. U navedenim slučajevima gdje su mjesta sastavnica složenice obrnuta govori se o djelomičnom kalkiranju.⁸ Međutim, u MCS potvrđene su složenice u kojima je to obrtanje izostalo (kao i u kanonskim SCS tekstovima; usp. Цейтлин 1986: 247), npr. *ljubomirьskъ* prema φιλόκοσμος i *ljuborytьnъ* prema φιλοπράγμων, a zabilježene su i varijante s objema mogućnostima: usp. *mądroľjubivъ* prema *ljubomądrьnъ* (Костовска 2012). Poseban je slučaj obrtanja mjesta sastavnica MCS imenica *načęlosъtьnikъ* koja ne odgovara grčkomu uzoru (ἐκατόνταρχος), a nastala je vjerojatno po uzoru na složenice kao što su *načęlopastyrъ*, *načęlosvěčeniкъ*, *načęlostadъnikъ*, koje su očito prijevod grčkih složenica s prvom osnovom ἀρχ(ι)-. U MCS ima još nekih sporadičnih složenica kojima su sastavnice zamijenile mjesta, a ne može se pouzdano utvrditi da je to rezultat slijepoga slijeđenja grčkoga uzora jer nisu zabilježene grčke paralele. Takve su složenice *ranъnoangelъ* (usp. grč. ἰσαγγελος⁹), *ranъnoapostolъ* (te pridjevi *ranъnoangelъnъ* i *ranъnoapostolъnъ*), *bystrojastrebъnъ*, *neiskusobračъnъ*, *neiskusomąžъnъ*, *ogneduhovъnъ* itd.¹⁰

U vezi je s težnjom doslovnomu prijevodu pojava tautološke prevedenice, koja podrazumijeva reproduciranje prve sastavnice grčke složenice i njezino dodavanje jednostavnoj riječi koja čini desnu sastavnicu a koja već sama značenjski odgovara grčkoj složenici, pa ju to čini redundantnom. Najpoznatiji su primjer te pojave – na kojem ju je K. Schumann (1958: 4) i opisao – složenice s osnovom *cęlomudr-/cęlomądr-* kao prijevod grčke složenice σόφρων, koja se sastoji od osnova σῶς ‘zdrav, čitav, neoskvrnjen’ i φρόνημα / φρόνησις ‘mišljenje, pamet, razum’. Ona se u SCS prevodi osnovom *mądr-*, pa je sastavnica *cęlo-* redundantna. Složenice s tom osnovom poznate su u oba korpusa. Tautološko kalkiranje pojavljuje se i kod složenica s prvom sastavnicom *blago-*, npr. HCS *blagougodъnъ* (grč. ἐυάρεστος, lat. *beneplacens*), MCS *blagogovęimъ* (grč. ἐυλαβής), *blagomilosъdъ* (nema grčke paralele).

Važna je razlika između dvaju promatranih korpusa kad je riječ o prevedenicama u tome što su u HCS prevedenice naslijeđene iz SCS, a u MCS mogu biti i naslijeđene i rezultat kasnije izvorne tvorbe, na što upućuje velik broj složenica koje nisu zabilježene u (staro)crkvenoslavenskim rječnicima, kako naglašava V. Kostovska (Костовска 2012).

U HCS osim naslijeđenih prevedenica, koje čine veliku većinu, potvrđeno je i nekoliko novijih prevedenica nastalih prema latinskim uzorima, što čini jedinu inovaciju u tom korpusu. Najpouzdanije se kao latinske prevedenice mogu odrediti složenice u prijevodu biblijskih *Knjiga o Makabejcima* jer je

⁸ Prema terminologiji K. Schumanna (1958): *Lehniübertragung*.

⁹ Senc 1991.

¹⁰ Takve složenice, dakako, odudaraju od strukturnih tipova navedenih u odjeljku o sintaktičkoj strukturi.

poznato da su one prevedene s latinskoga jezika. To su pridjevi *troeveselъnъ*, *troveslъnъ* i *tretoveselъnъ* ('koji ima tri vesla, odnosno tri reda vesala') nastali prema latinskom pridjevu *triremis*, a uočila ih je V. Badurina-Stipčević pri obradi prijevoda *Knjiga o Makabejcima* (Badurina-Stipčević 2006; 2009). Osim njih latinskom bi se utjecaju mogao pripisati i postanak pridjeva *tužderodъnъ* ('tuđ, stran'), koji pripada prijevodu istoga biblijskoga teksta, kao prevedenica prema imenici *alienigena* (odnosno prijevod te imenice);¹¹ te pridjeva *spasonosъnъ*, koji je očito prevedenica latinskoga *salutiferus* ili *salutifer*, budući da se u grčkom jeziku to značenje ne izražava složenicom, nego jednostavnim pridjevom (usp. i Zett 1970: 277).

U oba je korpusa sačuvan najstariji sloj slavenskih složenica, one koje potječu iz praslavenskoga jezika, a i same su mogle biti rezultat kalkiranja pod latinskim (SCS *въsemogy*,¹² *milosrъdъ*¹³) ili germanskim (gotskim) utjecajem (SCS *vrъtogradъ*¹⁴ i *licemêrъ*¹⁵). Naime, još je od vremena Vatroslava Jagića poznato da su SCS složenice na nekim mjestima odgovarale nesloženim riječima u grčkim predlošcima. Većinom su to bile imenice: *vinogradъ*, *vrъtogradъ*, *velъbqđъ*, *vodonosъ*, *blagodêty/blagodatъ*, *bratučedъ*, *vojevoda*, *drêvodêlja*, *zaimodavъsъ*, *licemêrъ*, *malomočъ*, *čъnorizъsъ* itd. (Jagić 1898: 536-537; Цейтлин 1986: 210). Složenice bez spojnika također većinom nisu prevedenice prema grčkim uzorima jer su starije od toga utjecaja (Цейтлин 1986: 265).

7. Zastupljenost složenica u građi

Usporedba zastupljenosti složenica u dvama crkvenoslavenskim jezicima probno je obavljena na građi slova A – V u *RCJHR* i *RCJMR*. Već i tako mali uzorak pokazuje mnogo veću zastupljenost složenica u MCS nego u HCS.¹⁶ To pokazuju omjeri grupnih složenica u kojima prvu sastavnicu čine sljedeće osnove:

¹¹ Međutim, kako je latinski oblik očito posuđen iz grčkoga jezika (ἄλλογενής), pridjev *tužderodъnъ* mogao bi biti kalk prema grčkom uzoru.

¹² Usp. Večerka 1978: 340.

¹³ Tom bi pridjevu, kako navodi R. M. Sejtlin (Цейтлин 1986: 250), uzor mogao biti i u starovisokonjemačkom.

¹⁴ Treba napomenuti da H. Birnbaum i J. Schaecken (Birnbaum – Schaecken 1997: 55) smatraju mogućim obrnut utjecaj: da je upravo oponašanjem (*Nachbildung*) imenice *vrъtogradъ* nastala gotska riječ *airtigards*.

¹⁵ Za imenicu *licemêrъ* Jagić (1898: 537) navodi mišljenje J. Dobrovškoga da je riječ o starovisokonjemačkoj posuđenici kojoj je u temelju gotski oblik *leik* koji odgovara slavenskomu *likъ*, *lice*. No Jagić smatra da nije riječ o posuđenici, nego u najboljem slučaju o oponašanju (*Nachbildung*).

¹⁶ Sličan se rezultat dobiva i usporedbom HCS sa stanjem u srpskom crkvenoslavenskom, kako je ono opisano u Zett 1970.

	MCS	HCS
<i>blago-</i>	144	42
<i>bogo-</i>	oko 166	15
<i>brato-</i>	8	4.

O plodnosti slaganja kao tvorbenoga postupka u MCS govore jedinične tvorbe, odnosno osnove koje se pojavljuju u samo jednoj složenici. Takvih je u MCS 64 (usp. npr. Макаријоска 2009: 174) i češće su od osnova koje se ponavljaju u više složenica (Костовска 2012). S druge strane, sklonost k slaganju i čestoća pojavljivanja složenica u HCS nije povećana u odnosu na sačuvane kanonske SCS tekstove (Sudec 2010: 157). Osim toga, u HCS nema mnogo novih složenica koje ne bi bile poznate iz kanonskih tekstova, pa je riječ o prijenosu i čuvanju naslijeđenoga, a ne o tvorbi novoga. Međutim, da je tvorbeni postupak slaganja ipak poznat i živ u HCS, svjedoči potvrda hibridne pridjevske složenice *štilonosъnъ* iz *Knjige o Jobu* (19,24) u *Drugom novljanskom brevijaru* (1495.) i *Klimantovićevu ritualu* (1501.–1512.), nastale pogrešnim tumačenjem latinskoga predloška. Naime, pogrešno je shvaćena ablativna sintagma *stilo ferreo* ('željeznom pisaljkom') pri čemu je latinski pridjev *ferreus* ('željezni') očito pomiješan s participom *ferens* ('koji nosi').¹⁷

Jedan je razlog manjoj zastupljenosti složenica u HCS nego u MCS već spomenuti zaokret u hrvatskoglagoljskoj tradiciji prema zapadnim, latinskim izvorima i uređenje liturgijskih knjiga prema zapadnom obredu. Na taj način HCS nije bio izložen tako snažnu poticaju za kalkiranje kao što je bio MCS. Osim toga, važan je uzrok razlike u zastupljenosti složenica narav tekstova: glavni su spomenici HCS jezika liturgijski, s tekstovima čijemu izričaju nije potrebna stilska vrijednost složenica, dok je s druge strane u slučaju MCS riječ o veliku udjelu nebiblijskih tekstova, među kojima se ističu primjerice himnografski tekstovi, u kojima se stilističko nijansiranje ostvaruje između ostaloga i obilnom upotrebom složenica (Макаријоска 2009: 169-170).

7. Zaključak

U radu su navedeni rezultati usporedbe imenskih složenica u hrvatskom i makedonskom crkvenoslavenskom jeziku s obzirom na njihovu morfološku i sintaktičku strukturu, leksički sastav, značenje, podrijetlo i zastupljenost. Dva crkvenoslavenska jezika najviše se razlikuju u zastupljenosti složenica u ukupnoj leksičkoj građi. Osim što je u HCS broj složenica manji, u sačuvanim

¹⁷ Sličan primjer pogrešnoga prijevoda kao pokazatelja živosti slaganja u MCS navodi N. Andrijevska (Андрієвска 2009: 180): pridjevom *bêlostrašъnъ* preveden je grčki oblik λευκοφόρος jer je njegova druga sastavnica očito pogrešno shvaćena ili pročitana, kao -φοβος.

hrvatskologoljskim tekstovima neke osnove poznate iz MCS nisu uopće potvrđene. Manje su razlike uočene u morfološkoj i sintaktičkoj strukturi, leksičkom sastavu i podrijetlu – uz razumljivu obilatiju potvrđenost pojedinih pojava u MCS – dok je u značenju utvrđeno podudaranje. HCS i MCS složenice razlikuju se, prema tome, više kvantitativno nego kvalitativno. Uzroci su tomu gubljenje veze HCS tekstova s grčkim predlošcima i narav tekstova (liturgijski, velikim dijelom biblijski tekstovi u HCS nasuprot nebiblijskima u MCS).

Većina je HCS složenica naslijeđena iz SCS tekstova. Nove, odnosno uvjetno nove složenice u HCS, osim nekoliko pouzdano novijih prevedenica prema latinskim uzorima, vjerojatno nisu nastale u hrvatskologoljskim tekstovima, nego je očekivanije da čuvaju starije SCS stanje, ali da nisu nigdje drugdje potvrđene. S druge strane, MCS obiluje novostvorenim složenicama. To potvrđuju jedinične tvorbe (čije su osnove, nasuprot grupnima, potvrđene u samo jednoj složenici), koje su u MCS češće od grupnih složenica.

Literatura:

- Badurina-Stipčević, V. 2006. „Knjige o Makabejcima u hrvatskologoljskoj književnosti: Prva knjiga o Makabejcima u hrvatskologoljskim brevijarima“. *Slovo*, 54-55: 5-126.
- Badurina-Stipčević, V. 2009. „Knjige o Makabejcima u hrvatskologoljskoj književnosti: Druga knjiga o Makabejcima u hrvatskologoljskim brevijarima“. *Slovo*, 59: 1-75.
- Birnbaum, H., J. Schaecken 1997. *Altkirchenslavische Studien I: Das altkirchenslavische Wort. Bildung-Bedeutung-Herleitung*. München: Verlag Otto Sagner.
- Bláhová, E. 1996. „Kompozita v staroslověnské terminologii“. *Slavia*, 65: 261-271.
- Bloomfield, L. 1963. *Language*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Jagić, V. 1898. „Die slavischen Composita in ihrem sprachgeschichtlichen Auftreten“. *Archiv für slavische Philologie*, 20: 519-556.
- Katamba, F., J. Stonham 2006. *Morphology* (2nd edition). New York: Palgrave Macmillan.
- Lopina, V. 1990. „Imeničke složenice – prevedenice s grčkoga u crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije“. *Suvremena lingvistika*, 29-30: 75-85.
- Mihaljević, M. 2007. „Morfološka (tvorbena) raščlamba leksika najstarijih hrvatskologoljskih fragmenata“. *U službi jezika. Zbornik u čast Ivi Lukežić, S. Vranić (ur.)*, 231-247. Rijeka: Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku.
- Molnár, N. 1964. „The Calques of Greek Origin in the Most Ancient Old Slavic Gospel Texts“. *Studia Slavica Hungarica*, 10: 99-146.
- RCJHR 2000. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije I, a¹ – vrêdb*, 2000. Glavni urednici: B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš. Zagreb: Staroslavenski institut.
- RCJHR 2008. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, 15. sveščić (*dano¹ – dovolnê*), 2008. Glavni urednik: Z. Hauptová. Zagreb: Staroslavenski institut.

- Schumann, K. 1958. *Die griechischen Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altbulgarischen*. Wiesbaden: In Kommission bei Otto Harrassowitz.
- Senc, S. 1991. *Grčko-hrvatski rječnik* (pretisak izdanja iz 1910.). Zagreb: Naprijed.
- Slovník jazyka staroslověnského*, I – IV. 1959-1997. Hlavní redaktor Josef Kurz. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd.
- Sudec, S. 2010. *Tvorba pridjeva u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku*. Doktorska disertacija u rukopisu. Sveučilište u Zagrebu.
- Tchéremissinoff, K. 1983. „Les mots composés dans les traductions médiévales du grec: Structure formelle et structure syntactique“. *Revue des études slaves*, 55/1: 35-42.
- Vaillant, A. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves, IV. Formation des noms*. Paris: Éditions Klincksieck.
- Večerka, R. 1978. „K vlivu latiny na staroslověňštinu“. *Slavia*, 47/4: 340-344.
- Večerka, R. 1997. „The Influence of Greek on Old Church Slavonic“. *Byzantinoslavica*, 58/2: 363-386.
- Vondrák, W. 1924. *Vergleichende slavische Grammatik. I. Band. Lautlehre und Stammbildungslehre* (zweite stark vermehrte und verbesserte Auflage). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Zett, R. 1970. *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen: Die altserbische Periode*. Köln – Wien: Bohlau Verlag.
- Андрејевска, Н. 2005. „Од проблематика на калкираните грчки модели во црковно-словенскиот јазик“. *Slavia*, 74/2-3: 245-250.
- Андрејевска, Н. 2009. *Зборообразувањето во Крнинскиот гамаскип*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Ефимова, В. С. 2006. *Старославјанска словообразователна морфемика*. Москва: Российская академия наук, Институт славяноведения.
- Ефимова, В. С. 2007. О старославјанском калкировании как специфическом способе словообразования“. *Byzantinoslavica*, 65: 117-128.
- ГСБЕ 1991. *Грамматика на старобългарския език*. 1991. Главен редактор: И. Дуриданов. София: Издателство на Българската академия на науките.
- Грковић-Мејџор, Ј. 2007. „Сложенице у роману Варлаам и Јоасаф (Hil 422)“. *Списци из историјске лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Костовска, В. 2012. *Сложенкиите во македонскиите црковнословенски текстови*. Докторска дисертација во ракопис. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје.
- Макаријоска, Ј. 2006. „За структурата на сложенките во македонските црковно-словенски ракописи (XII-XIV век)“. *Славистички списанија*, 12: 149-158.
- Макаријоска, Ј. 2009. „За сложенките во македонските средновековни текстови (од структурен и семантички аспект)“. *Slovo*, 59: 167-187.
- Марти, Р. 1994. „Проблеми на значението на славјанската лексика от кирило-методијевско време“. *Palaeobulgarica / Старобългаристика*, 18/4: 23-39.
- Павлеска, Б. 2011. *Називи за лица (nomina personalia) во македонскиите црковно-словенски текстови од XIII до XV век*. Магистерски труд во ракопис. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје.

РЦЈМР 2006. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција I. Voved. А-В.* Главен уредник: З. Рибарова. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Цейтлин, Р. М. 1986. *Лексика древнеболгарских рукописей X-XI вв.* София: Издательство Болгарской академии наук.

Summary

The paper compares structural features, origin and frequency of compound nouns and adjectives in Croatian Church Slavonic and Macedonian Church Slavonic based on the corpora of the two Church Slavonic dictionaries (Dictionary of The Croatian redaction of the Church Slavonic language and Dictionary of The Macedonian redaction of the Church Slavonic language) and previous research. Both Croatian and Macedonian Church Slavonic inherited the Old Church Slavonic repertoire of nominal compounds. Most of the compounds were made according to models from the Greek language, that is rich in compounds. In the Church Slavonic languages the basic compound repertoire expanded, with the still visible Greek influence. The biggest difference between the two corpora of texts stems from the fact that the Macedonian scribes continued to translate from Greek in the Church Slavonic period, while the Croatian Glagolitic scribes turned to Latin sources from the 13th century onwards while editing the liturgical books of the Western Rite. In addition, the texts in the two corpora differ in nature (liturgical, biblical vs. ~~un~~biblical) which determines their stylistic features, including the use of compounds. The paper shows that these differences were reflected mainly on the frequency of compounds in the two Church Slavonic languages, although some minor differences concerning the morphological, syntactic and lexical features, as well as the origin of compounds, were detected.

Keywords: compounds, nouns, adjectives, Croatian Church Slavonic, Macedonian Church Slavonic, Old Church Slavonic

✓ non -